

Ungt utenforskap. Risikofaktorer og løsninger.

Tonje Fyhn, forsker II

NORCE Research

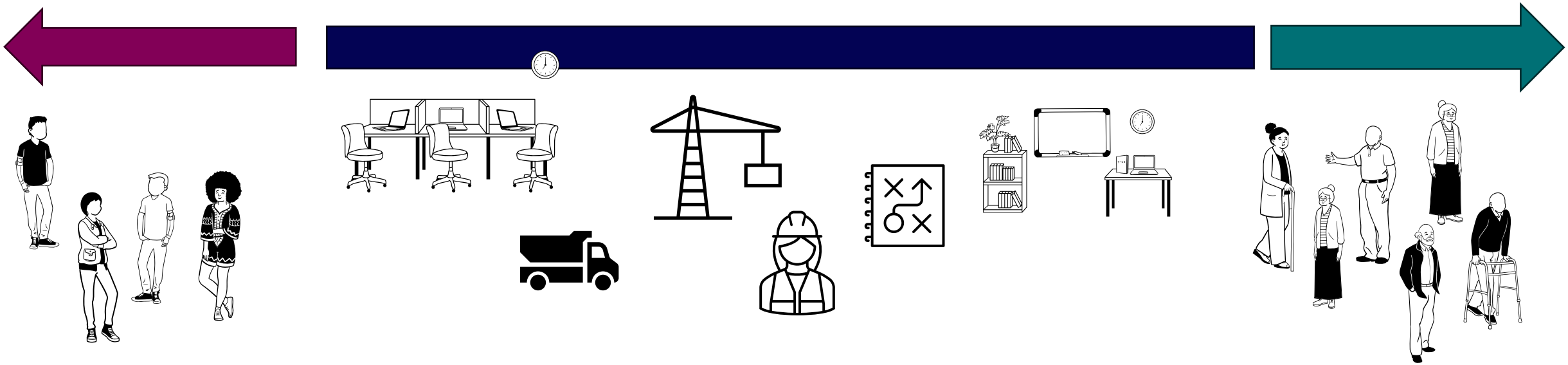
Hva snakker vi om når vi snakker om utenforskap?

Hva snakker vi om når vi snakker om utenforskap?

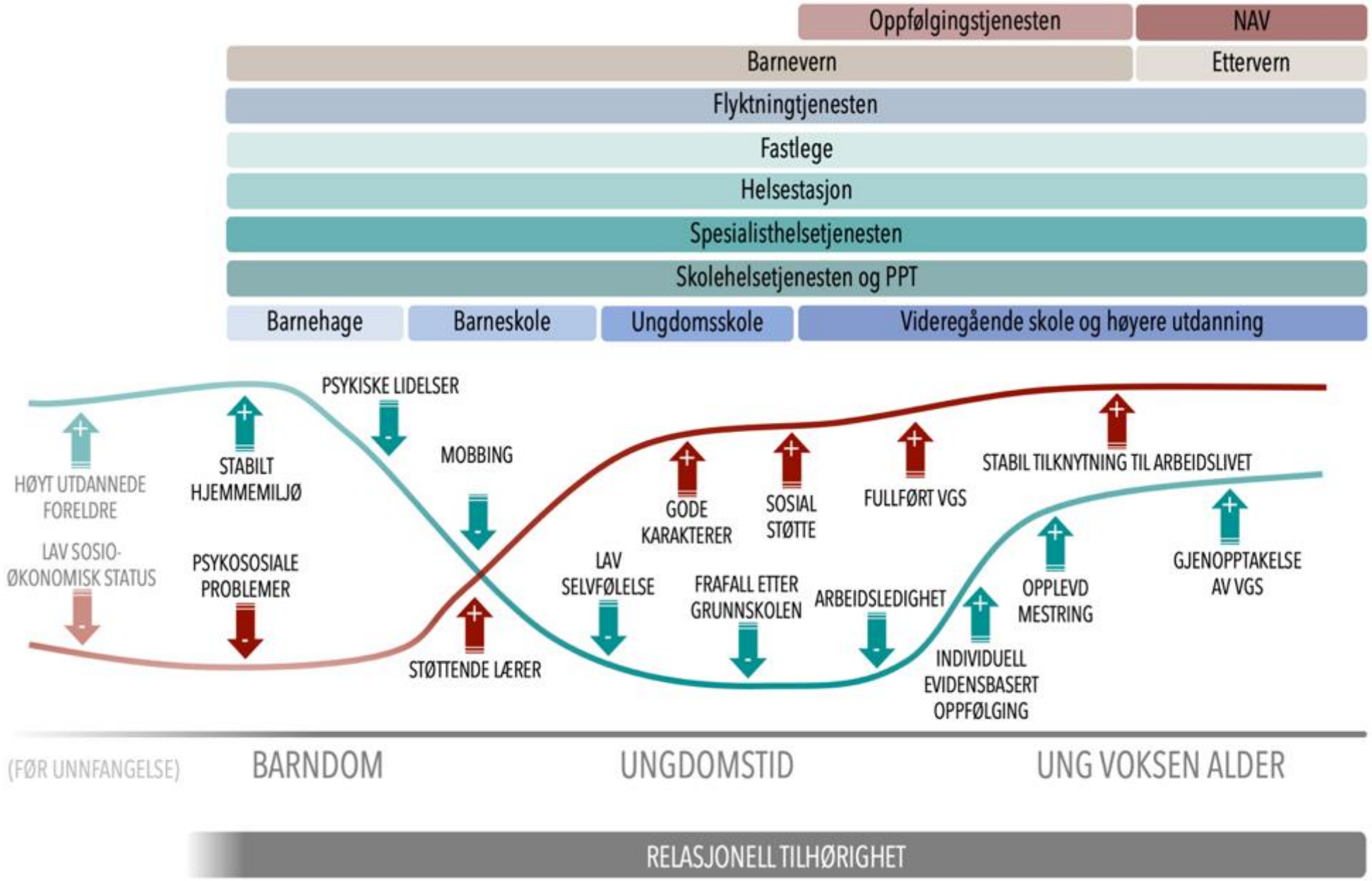
En sammensatt samfunnsutfordring

Flere unge i arbeidsfør alder utenfor arbeidslivet

Lengre arbeidsliv
Omsorgsspagat (både individ og tjenester)
Psykiske utfordringer
Pandemi-bagasje?
Arbeidsliv som mangler arbeidskraft

Flere eldre utenfor arbeidsfør alder
Økte omsorgsbehov

Fyhn, Radlick & Sveinsdottir, 2021

Norge relativt få andel unge utenfor, men:

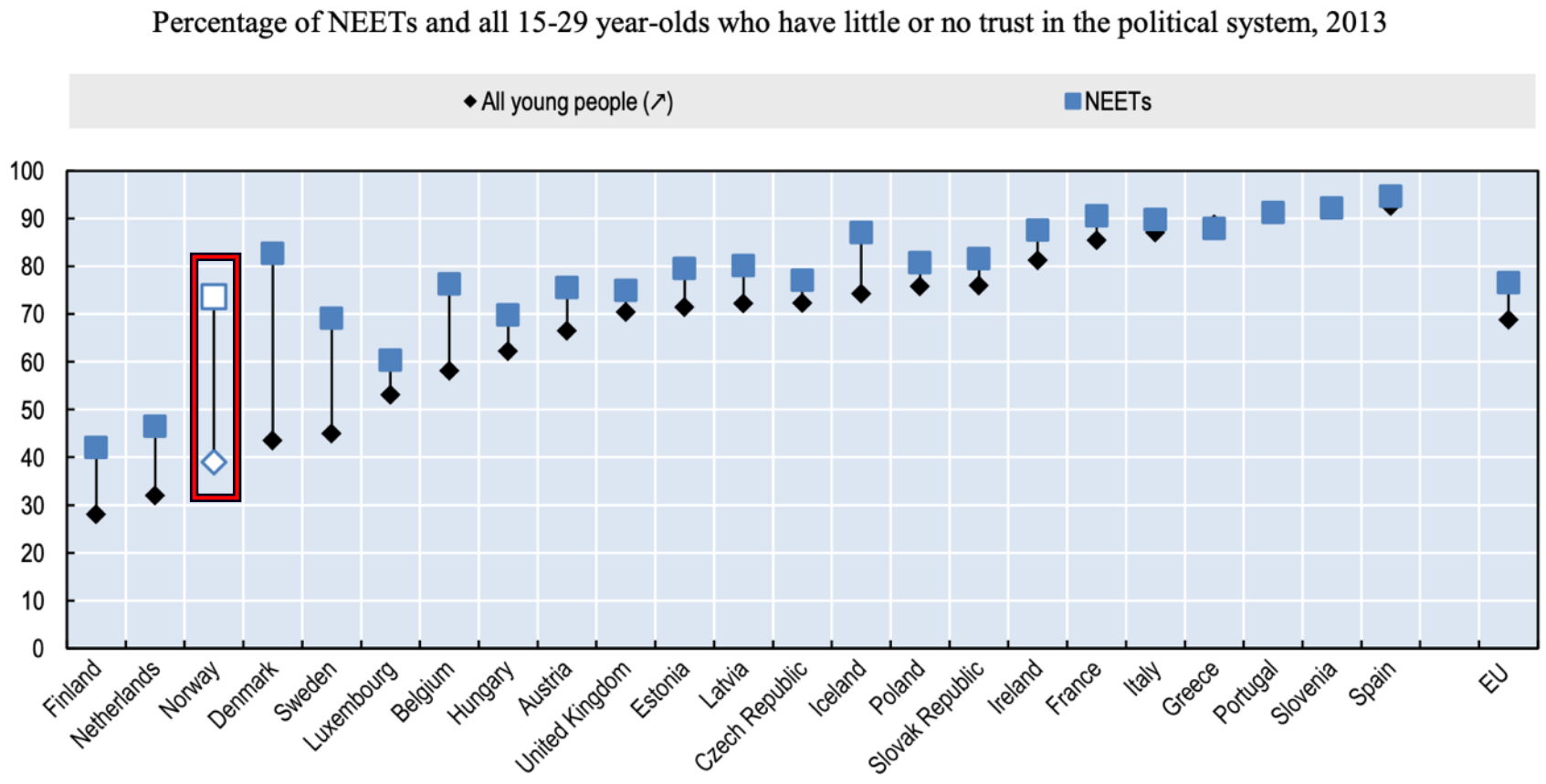
Flere i sårbar situasjon:

- Flere med avbrutt skolegang
- Flere *inaktive* unge
- Flere med psykiske plager
- Flere med høy mistillit til politiske institusjoner

(SSB, 2021; OECD, 2018)

Høy mistillit blant unge utenfor skole og arbeidsliv

OECD, 2013

Klar sammenheng mellom arbeid og helse

Unge som står utenfor skole og arbeidsliv → Over 60% har ustabil eller manglende tilknytning til arbeidslivet 5 år senere.

Arbeidsløshet → Høyere dødelighet, dårligere helse generelt, dårligere mental helse spesielt, alkoholisme, hyppigere helsekonsultasjoner.

Gjeninntreden arbeidsliv → Positiv effekt på mental helse generelt, og depresjon.

Modini et al., 2016; van der Noordt et al., 2014; Rueda, S. et al. 2012; Waddell and Burton, 2008.

Demografiske risikofaktorer

Viktigheten av fullført skolegang

«Høyrisiko» unge som fullførte vgs hadde **lavere sannsynlighet for uførhet** enn «lavrisiko» unge som falt fra skolen

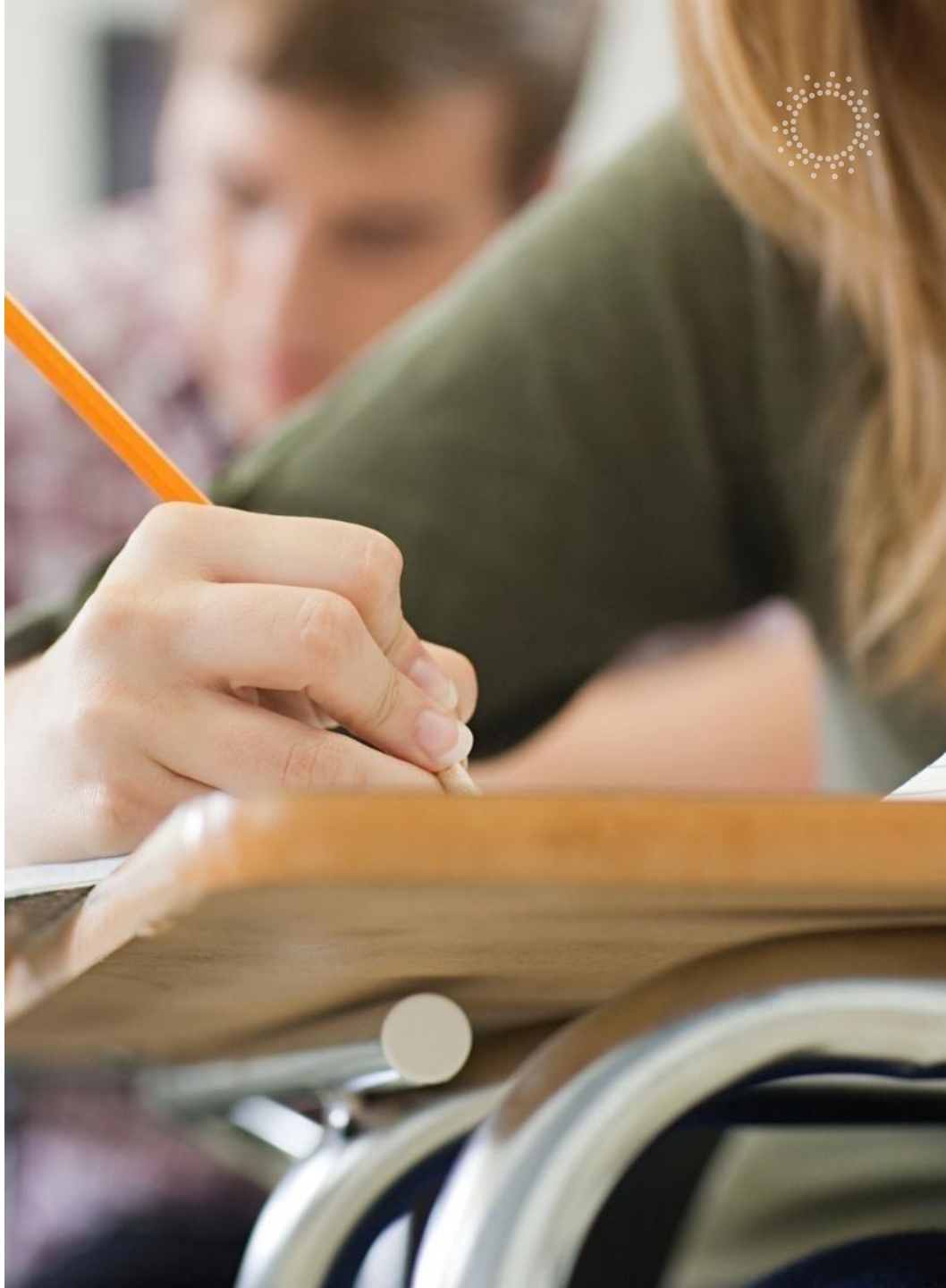
De Ridder m.fl., 2013

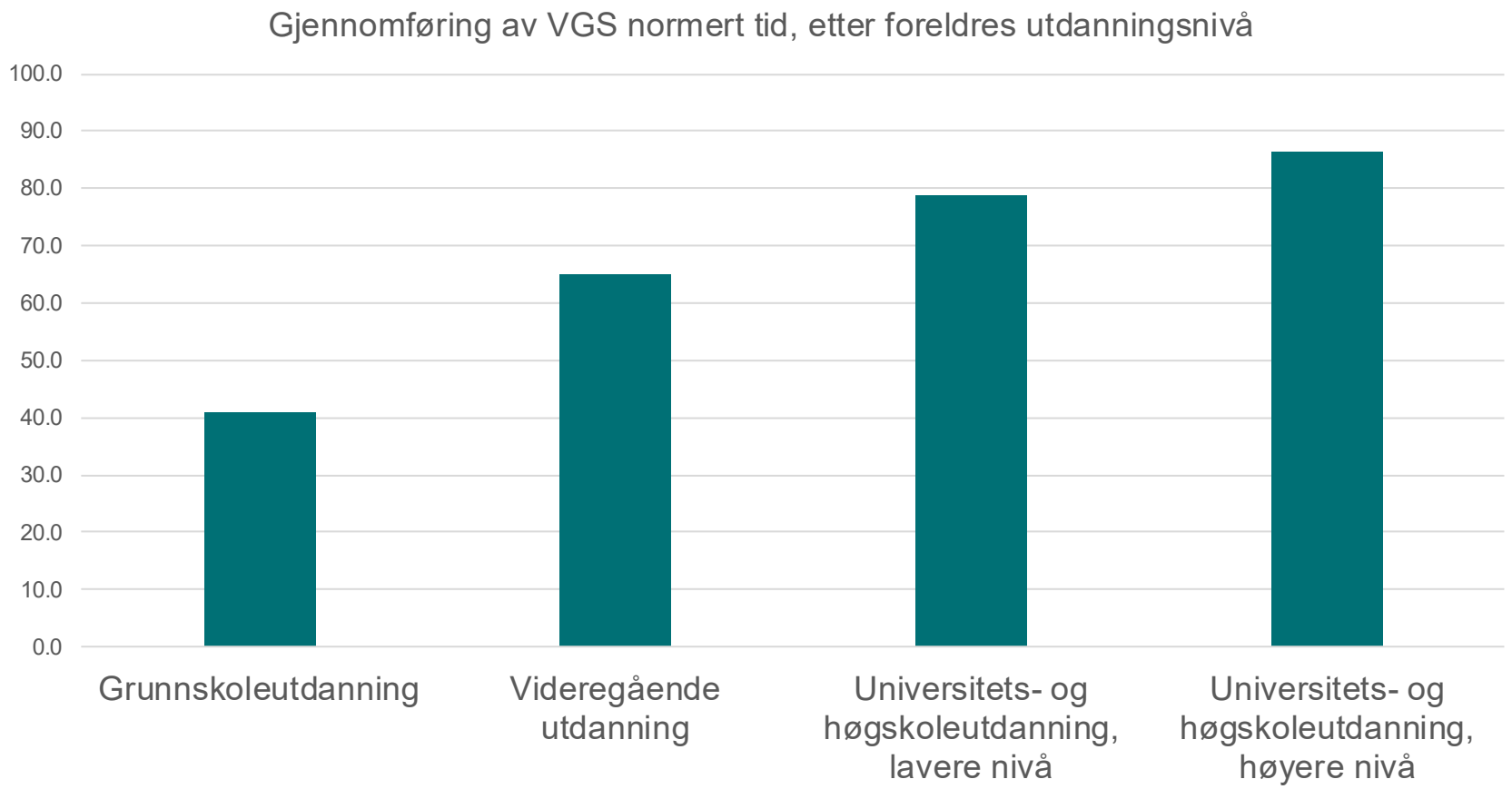
Manglende utjevning

«Vinnere» ut av ungdomsskolen blir «vinnere» ut av vgs og høyere utdanning.

Falch & Strøm, 2013; Markussen, 2014.

Sosio-økonomisk status

SSB (2021)

Unge med erfaring fra barnevern

Unge med barnevernserfaring følger sjeldnere enn andre normert studieprogresjon i yrkesfaglig utdanningsløp (Dæhlen m.fl., 2017)

Kun 37% i av unge som har fått hjelp fra barnevernet oppnår studie- eller yrkeskompetanse (Dæhlen, 2018)

For jenter på helse- og oppvekstfag, som har bodd på institusjon, er det rundt 10% som oppnår kompetanse (Dæhlen, 2018)

Barn som har fått ettervern høyest gjennomføringsgrad: 42% (Kristofersen m.fl., 2009)

Minoritetsbakgrunn overvurderes

Unyttig som sekkebetegnelse

Risiko reduseres når kontrollert for foreldres arbeidsdeltakelse

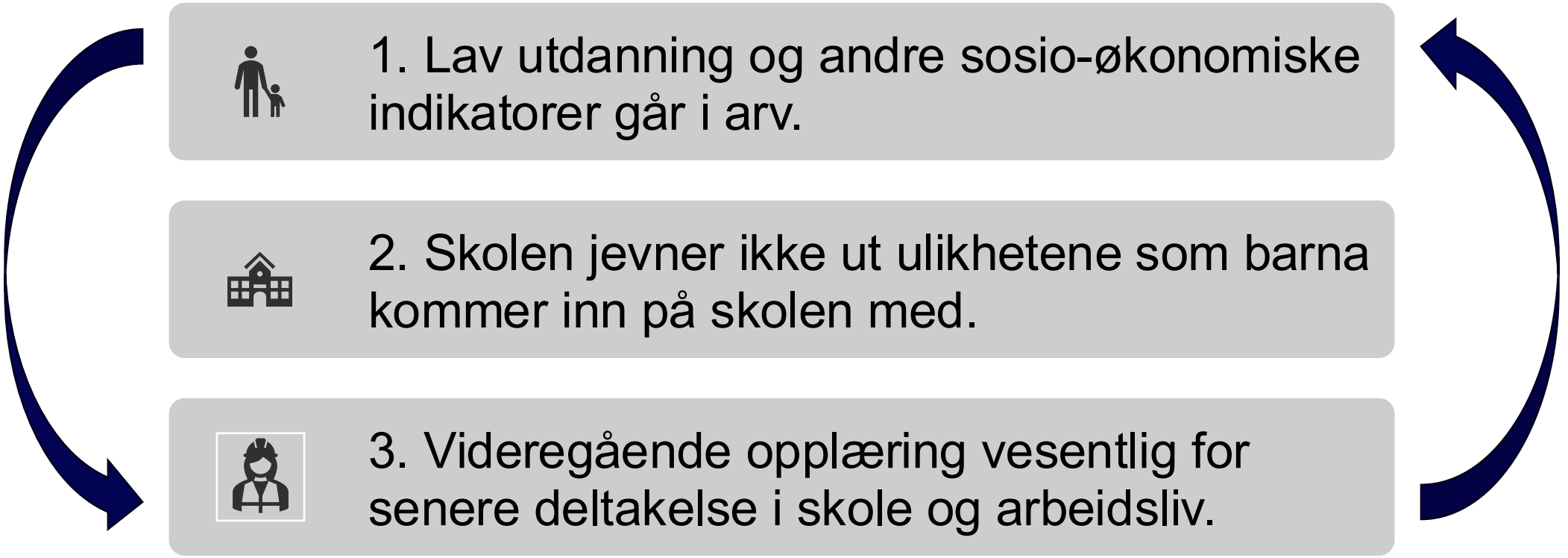
Forsvinner når kontrollert for foreldres – og særlig mors – utdanningsnivå

Enkelte landgrupper klarer seg bedre enn elever av norskfødte foreldre.

Løddin, 2003; Brekke, 2014; Dæhlen og Rugkåsa, 2018.

Risiko går i arv

Fyhn, Tørseth & Skagseth, 2024; Gunnes m.fl., 2025

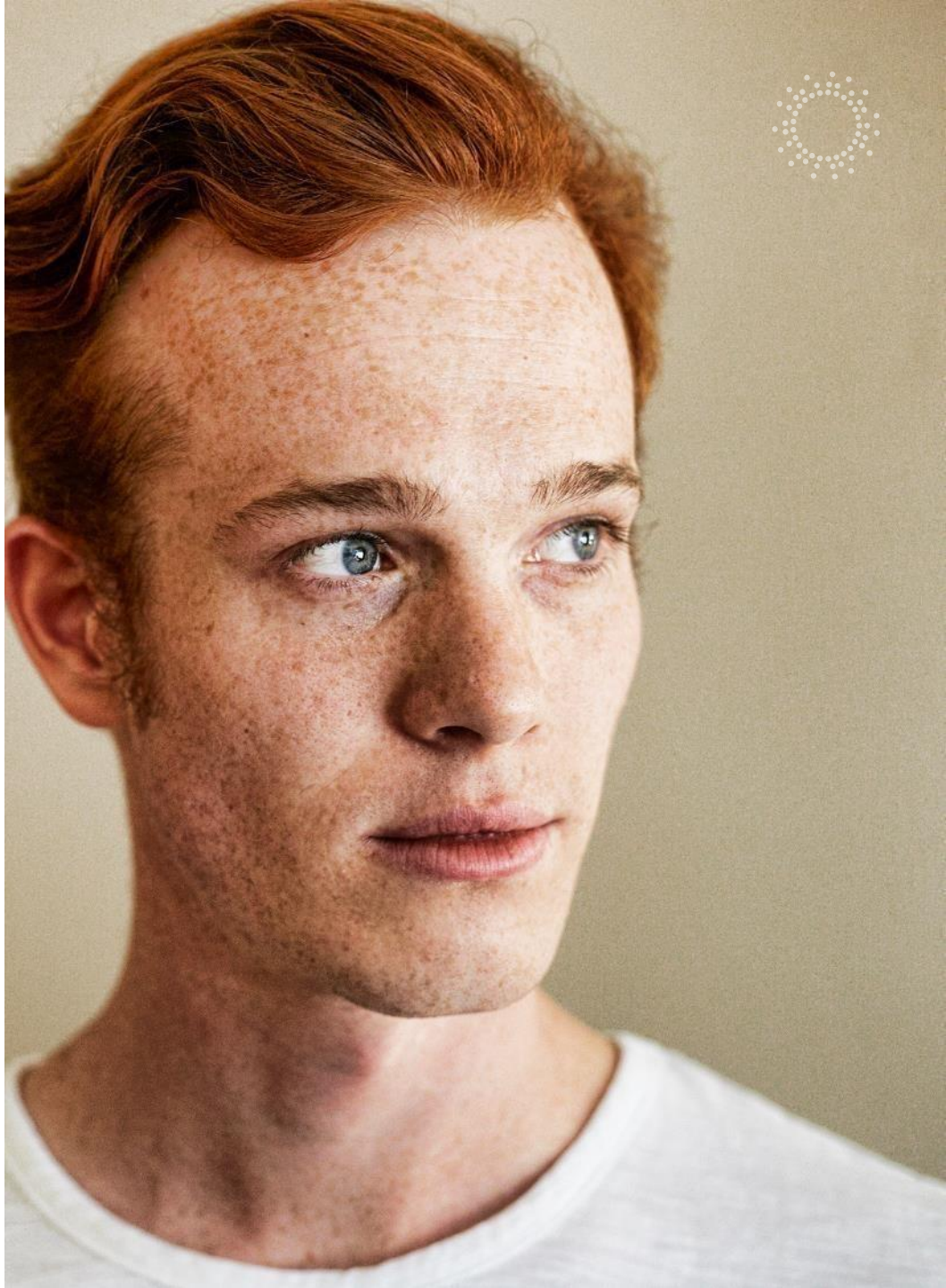
Psykososiale risikofaktorer

Psykisk sykdom og utenforskap

Risikofaktor for skoleavbrudd, arbeidsløshet og trygdeytelser på tvers av sosioøkonomiske nivåer.

Hovedårsaken til uførhet

NAV, 2026; De Ridder m.fl., 2013

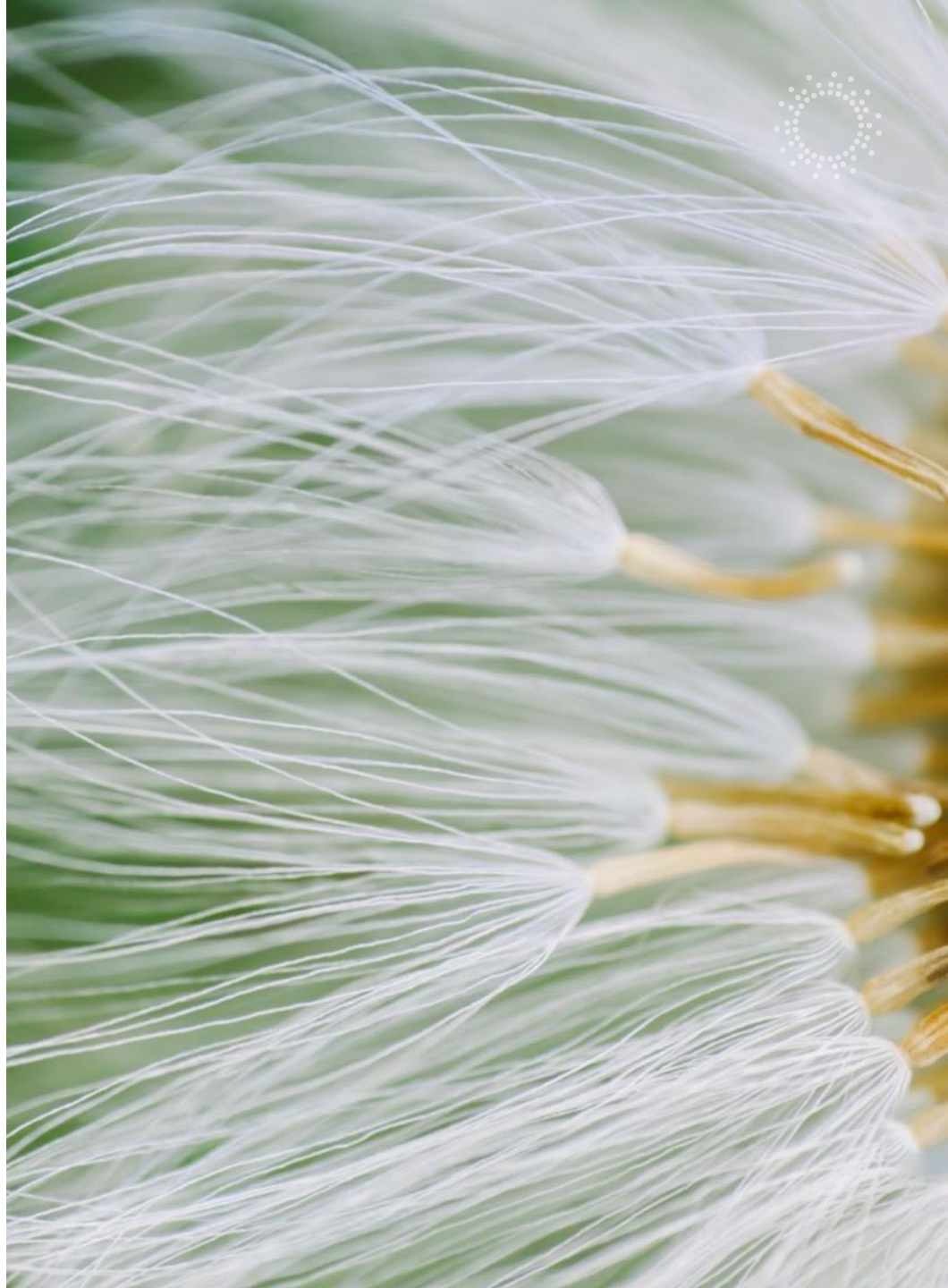
Relasjonelle brudd

- Mobbing
- Svak tilhørighet blant jevnaldrende
- Manglende støtte fra lærer
- Ensomhet
- Omsorgssvikt

Sveinsdottir et al., 2018; Ose m.fl., 2014; Bania m.fl., 2019; Homlong, 2015; Pijl m.fl., 2014; Holen m.fl., 2018; Jeno m.fl., 2018

Sårbarhet i møte med systemet

- Tidligere erfaringer gjør det vanskelig å spørre om hjelp
- Manglende tillit
- Lav selvtillit
- Redd for å ikke leve opp til forventningene, redd for å skuffe

Antonsen, m.fl., 2016; Ramsdal & Wynn, 2022

Opplevelse av mangelfull oppfølging

- Følelse av å være kasteball
- Sprik mellom behov og tilbud
- Lite hensiktsmessige aktiviteter kan virke mot sin hensikt

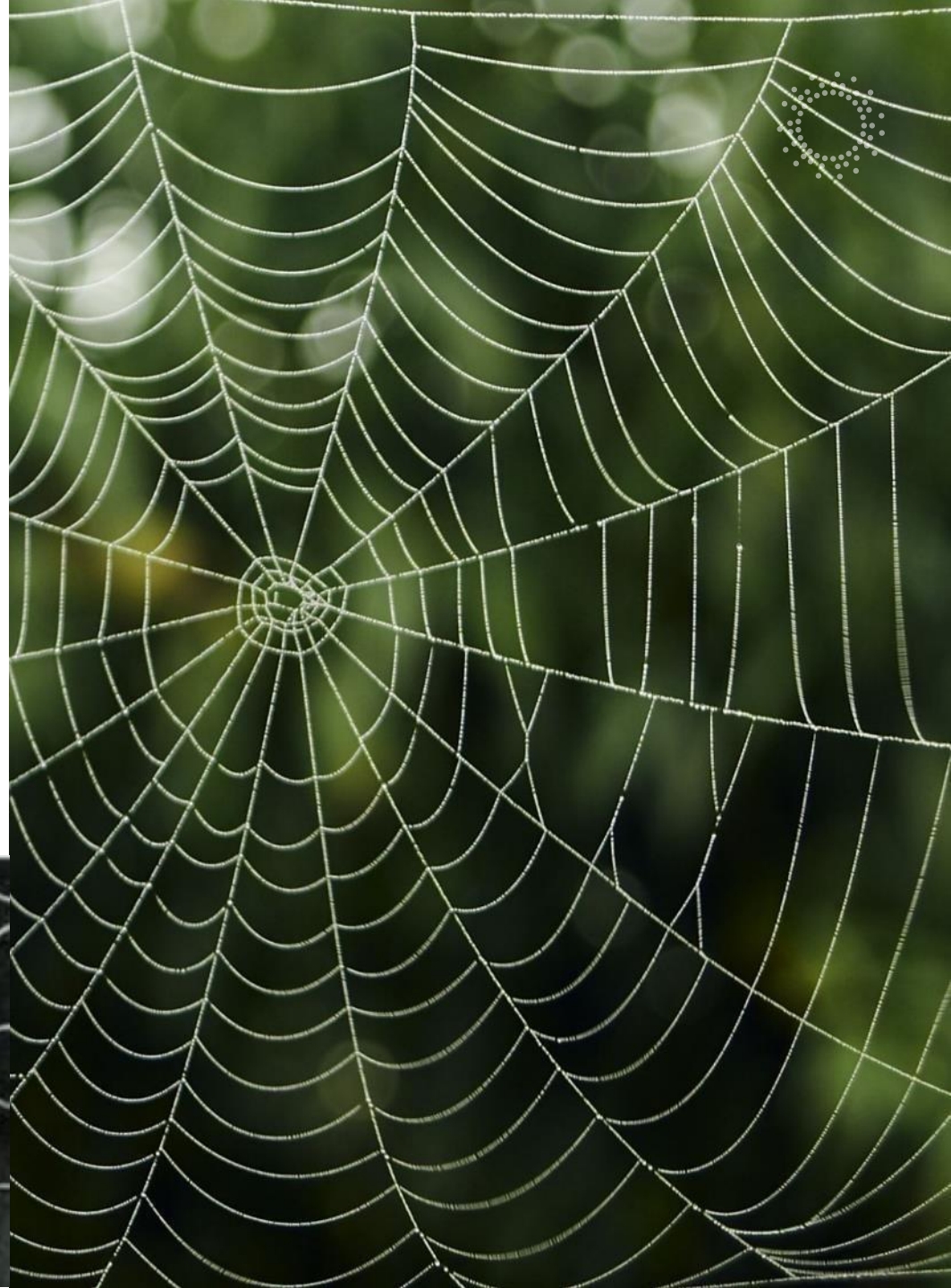

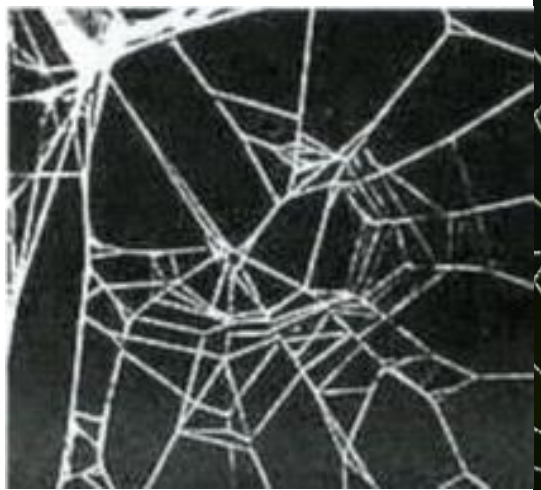
Bilde: Mindy Peltier

Nordrik, 2008; Anvik og Gustavsen, 2012, Lidén, 2019

Relasjonell robusthet

«…unges skoledeltakelse må forstås i sammenheng med deres relasjonelle tilhørighet blant venner, familie og lokalsamfunn.»

Moshuus m.fl., 2019

Hvordan kan vi motvirke frafall fra skole og arbeidsliv?

Hva ønsker de unge seg?

- Tett individuell oppfølging og tilgjengelighet
- «Vanlige» relasjoner med hjelpere
- Emosjonell/kognitiv støtte
- Anerkjennelse av både utfordringer og ressurser

Bilde: Toa Heftiba (Unsplash)

Frøyland 2016; 2017

Selvfølelse, medbestemmelse og mestring

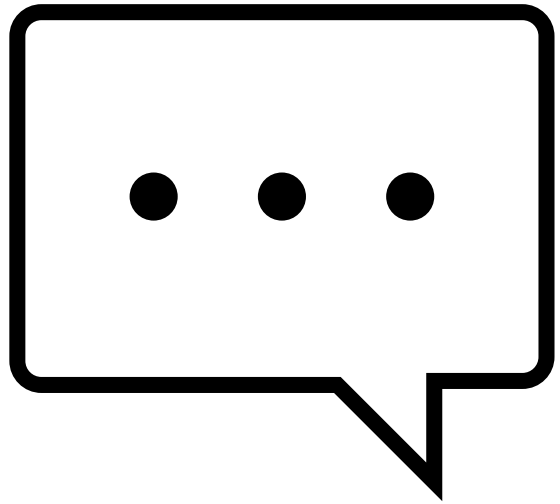
- Får prøve seg på egne premisser
- Får gradvis troen på seg selv gjennom bekreftelser

Bilde: Mindy Peltier

Relasjon mellom veileder og ungdom

«Å bli sett. Å bli møtt på en måte fra et system som er laget for at de har lyst til å høre etter hvordan du ønsker, og at du er sjefen over hva du vil gjøre og hva du vil jobbe med. I stedet for at du blir forelagt disse eller disse alternativene. (...) Du ser at de ser deg som et menneske.

Deltaker #syktbrajobb, i Boysen et al., 2021

Effekten av arbeid som ung

Bedre skoleresultater

→ Økt nærvær på skolen påfølgende år, økt gjennomføring av eksamen og flere som bestod eksamen.

Jo mer jo bedre

→ Større effekt på skoleresultater blant unge som deltok flere somre.

Redusert kriminalitet

→ Tre studier fant sammenheng mellom tildelt sommerjobb og nedgang i kriminalitet.

Leos-Urbel (2014); Schwartz, Leos-Urbel, McMurry og Wiswall (2021)
Heller (2014); Kessler, Tahamont, Gelber og Isen (2022); Modestino (2019)

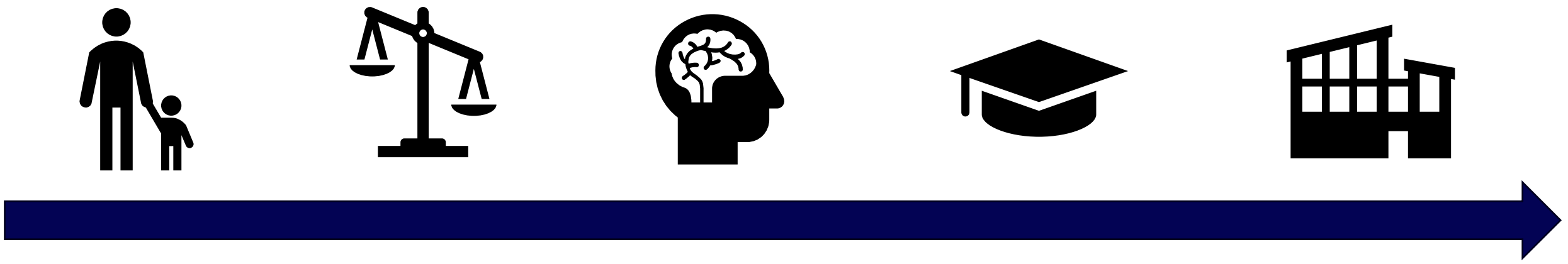
Hva forventer vi av unge som strever?

- Studie som målte effekt av Individuell jobbstøtte vvs «Arbeidspraksis i skjermet virksomhet»
- IPS-gruppen: **48%** i jobb etter 12 måneder
- Kontrollgruppen: **8%** i jobb etter 12 måneder
- **Tankekors**: Alle var tiltenkt kontrolltiltaket

Sveinsdottir m.fl. 2020

Oppsummering

En god barndom

Utjevning av sosiale ulikheter i skolen

Lavterskel psykisk helsehjelp

Gjennomføring av videregående skole

Et arbeidsliv som kvalifiserer og inkluderer

Kilder

Antonsen, K. M., Anvik, C. H., & Waldahl, R. H. (2016). Jeg skulle ikke være en som slutter, liksom! Frafall og tiltak mot frafall i videregående opplæring i Lofoten.

Bania, EV; Eckhoff, C; Kvernmo, S (2019). Not engaged in education, employment or training (NEET) in an Arctic sociocultural context: the NAAHS cohort study. BMJ Open. doi:10.1136/bmjopen-2018-023705

Brekke, I. (2014). Long-term labour market consequences of dropping out of upper secondary school: Minority disadvantages? Acta Sociologica, 57(1), 25-39.

Edvardsen, S. E., Hovland, H., & Thorød, A. B. (2019). «Jeg har aldri spurt om å kunne slutte selv». En kvalitativ studie av en gruppe jenters vei mot frafall i videregående skole. Norsk Epidemiologi, 28(1).

de Ridder, K. A. A., Pape, K., Johnsen, R., Holmen, T. L., Westin, S., & Bjorngaard, J. H. (2013b). Adolescent Health and High School Dropout: A Prospective Cohort Study of 9000 Norwegian Adolescents (The Young-HUNT). PLoS ONE, 8(9).

Dæhlen, M., Løvgren, M., & Madsen, C. (2017). *Med hjelp fra barnevernet. En registerstudie av skolegang, tiltak og meldinger*.

Dæhlen, M. (2018). *Sikrer gode karakterer fullføring? Videregående opplæring blant jenter med hjelp fra barnevernet*.

Dæhlen, M., & Rugkåsa, M. (2018). Early school leaving in the care population—Differences by country of origin. *Child & Family Social Work, 23*(4), 717-725.

Falch, T., Borge, L.-E., Lujala, P., Nyhus, O. H., & Strøm, B. (2010). Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring.

Kilder

Falch, T., & Strom, B. (2013). Schools, ability, and the socioeconomic gradient in education choices. *The Journal of Socio-Economics, 43*, 49-59.

Frøyland, K. (2017). Sentrale kvalitetar i arbeidsinkludering av sårbar ungdom, slik ungdom sjølv og arbeidsgivarar opplever det.

Fyhn, T., Radlick, R., & Sveinsdottir, V. (2021). Unge som står utenfor arbeid, opplæring og utdanning (NEET). En analyse av unge i NEET-kategorien. NORCE. https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/handle/11250/2770190

Gunnes, M., Thaulow, K., Kaspersen, S. L., Jensen, C., & Ose, S. O. (2025). Young adults not in education, employment, or training (NEET): a global scoping review. *BMC Public Health*, *25*(1), 3394

Heller SB. Summer jobs reduce violence among disadvantaged youth. *Science*. 2014 Dec 5;346(6214):1219-23. doi: https://doi.org/10.1126/science.1257809

Holen, S., Waaktaar, T., & Sagatun, Å. (2018). A Chance Lost in the Prevention of School Dropout? Teacher-Student Relationships Mediate the Effect of Mental Health Problems on Noncompletion of Upper-Secondary School. Scandinavian Journal of Educational Research, 62(5), 737-753.

Homlong, L. (2015). Adolescent health and work marginalization. A longitudinal population-based study. Universitetet i Oslo.

Jeno, L. M., Danielsen, A. G., & Raaheim, A. (2018). A prospective investigation of students' academic achievement and dropout in higher education: A Self-Determination Theory approach. Educational Psychology, 38(9), 1163-1184.

Kristofersen, L. B. (2009). *Barnevern og ettervern*.

Kilder

Kessler JB, Tahamont S, Gelber A, Isen A. The Effects of Youth Employment on Crime: Evidence from New York City Lotteries. *Journal of Policy Analysis and Management*. 2022 Jul;41(3):710-730. doi: https://doi.org/10.1002/pam.22393

Lidén, H & Trætteberg, HS (2019). Aktivitetsplikt for unge mottakere av sosialhjelp. Delrapport 1. ISF.

Leos-Urbel, J. (2014). What is a summer job worth? The impact of summer youth employment on academic outcomes. *Journal of Policy Analysis and Management*, 33(4), 891-911. https://doi.org/10.1002/pam.21780

Lo, C., Olsen, T., & Anvik, C. H. (2016). Mellom linjene? En kunnskapsstatus om ungdom med sammensatte behov for offentlige velferdstjenester. (Notat).

Lødding, B. (2003). Frafall blant minoritetsspråklige Om frafall og norsk som andrespråk blant minoritetsspråklige elever i overgangen fra 10. klasse til videregående opplæring.

Markussen, E. (2014). *Utdanning lønner seg. Om kompetanse fra videregående og overgang til utdanning og arbeid ni år etter avsluttet grunnskole 2002*.

Modini M, Joyce S, Mykletun A, Christensen H, Bryant RA, Mitchell PB, et al. The mental health benefits of employment: results of a systematic meta-review. Australas Psychiat. 2016;24:331–6.

Kilder

Modestino, A. S. (2019). How Do Summer Youth Employment Programs Improve Criminal Justice Outcomes, and for Whom? *Journal of Policy Analysis and Management*, 38(3), 600–628. https://www.jstor.org/stable/48555494

Moshuus, G. H., Ask, T. S., Bordevich, K., Bunting, M., Gulløy, E., Halvorsen, T. A., Svenni, T. W. & Tjelta, T. (2019). Inaktive ungdommer - en av vår tids største utfordringer. Sluttrapport (2015 2018). FARVE-Fondet, NAV, Kunnskapsavdelingen.

NAV (2026). Utviklingen i diagnoser for unge uføretrygdede i 2025 Statistikknotat. file:///Users/tofy/Downloads/Uf%C3%B8retrygd_Statistikknotat_Diagnoser_2025.pdf

Nussbaum, M. C. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge, MA: Harvard University Press

OECD (2013). Mental Health and Work Norway.
OECD (2018). Investing in Youth: Norway, OECD Publishing, Paris.

Ose, S.O., Mandal, R., & Mordal, S. (2014). Utfordringer med ungdomssatsingen i Sør-Trøndelag. Forskningsrapport. Trondheim: SINTEF.

Pijl, S. J., Frostad, P., & Mjaavatn, P. E. (2014). Students with special educational needs in secondary education: are they intending to learn or to leave? European Journal of Special Needs Education, 29(1), 16-28.

Kilder

Prilleltensky, I., Kruglanski, A. W., & Raviv, A. (2025). The quest for significance and mattering: Epistemic, moral, and catalytic potential. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *35*(5), e70156

Ramsdal, G. H., & Wynn, R. (2022). Attachment and school completion: Understanding young people who have dropped out of high school and important factors in their re-enrollment. *International journal of environmental research and public health*, *19*(7), 3938

Reme, B. A., Røgeberg, O., & Torvik, F. A. (2025). School performance and the social gradient in young adult death in Norway. *Nature Human Behaviour*, *9*(1), 84-89

Robeyns, Ingrid and Morten Fibieger Byskov, "The Capability Approach", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL: https://plato.stanford.edu/archives/sum2025/entries/capability-approach/

Rueda, S., Chambers, L., Wilson, M., Mustard, C., Rourke, S. B., Bayoumi, A., ... & Lavis, J. (2012). Association of returning to work with better health in working-aged adults: a systematic review. *American journal of public health*, *102*(3), 541-556

Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.

Schwartz, A. E., Leos-Urbel, J., McMurry, J., & Wiswall, M. (2015). Making summer matter: The impact of youth employment on academic performance (Working Paper No. 21470). *National Bureau of Economic Research*. http://www.nber.org/papers/w21470

SSB (2021). Gjennomføring i videregående opplæring, etter foreldrenes utdanningsnivå, region, intervall (år), fullføringsgrad og todelt utdanningsprogram. Tabell 12961.

SSB (2025). Gjennomføring i vidaregåande opplæring blant elevar 22 år eller yngre, etter fullføringsgrad, intervall (år) og barnevernstiltak. Tabell 13343. https://www.ssb.no/statbank/table/13343

Kilder

Sveinsdottir, V., Eriksen, H. R., Baste, V., Hetland, J., & Reme, S. E. (2018). Young Adults at Risk of Early Work Disability: Who are they? BMC Public Health, 18, 1176. doi: 10.1186/s12889-018-6095-0

Van der Noordt, M., H, I. J., Droomers, M., & Proper, K. I. (2014). Health effects of employment: a systematic review of prospective studies. *Occup Environ Med*, *71*(10), 730-736. 10.1136/oemed-2013-101891

Venniro, M., Zhang, M., Caprioli, D., Hoots, J. K., Golden, S. A., Heins, C., ... & Shaham, Y. (2018). Volitional social interaction prevents drug addiction in rat models. *Nature neuroscience*, *21*(11), 1520-1529

Waddell G, Burton AK. Is work good for your health and well-being? London: The Stationery Office; 2006.

Williams, R. E., & Blanton, J. E. (2026). Psychological Mattering and Well-being in Adolescents: A Systematic Review. *Journal of Child and Family Studies*, 1-14